VAI ES TEV PATĪKU?

Izrāde Monstrs iedzen stūrī – tiklīdz tu kopā ar skolotāju vēlēsies ieķerties Derilam rīklē un purināt, purināt, purināt, kamēr viņš un tamlīdzīgie pazūd no zemes virsas, tu būsi kļuvis par monstru sevī Teksts Undīne Adamaite

Izrādē Monstrs - Kārļa Arnolda Avota Derila un Ginta Andžāna jaunā, apņēmīgā skolotāja Toma psiholoģiskā tuvcīņa. Foto - Artūrs Pavlovs

Viņam ir zeķes ar možu rakstiņu (kostīmu mākslinīce Baiba Litiņa). No «laimīgo zeķu» sērijas. *Heppī, heppī.* Viņš pats ir drūms, drīzāk – tukšs un pārsalis kā… nu laikam jau kā pusaudzis, kurš atradis savu mammu padarījušu sev galu. Viņš sevi «prezentē» kā totālu kretīnu un nekauņu. Vai ir? Kā cinisku jebkādu saziņas un sociālo normu uzspridzinātāju, kuram piemīt nulle empātijas spēju. Vai tiešām tā ir? Vai – tikai videospēļu izmainīta apziņa? Derils ir piecpadsmitgadīgs t. s. grūti audzināmais skolnieks. Patiesībā viņš nav audzināms vispār.

Pēc režisora Dmitrija Petrenko izrādes *Monstrs* Dailes teātra Mazajā zālē skatītāji iet prom gandrīz klusēdami. Grūti par šo izrādi pačalot *small talk* līmenī. Skaudri. Skumji. Bezcerīgi. Bet vajadzīgi bezcerīgi. Izrāde repera Prusax drūmi šmirģeliskajā ritmā met sejā tikai jautājumus. Atbildes nenāk prātā. Neviena pati.

Sociāli skaudrām tēmām Dailes teātris pievēršas laiku pa laikam. Populārā britu dramaturga Dankana Makmilana luga *Monstrs* uzrakstīta kā psiholoģisks skolnieka un skolotāja kikbokss, spraiga tuvcīņa. Šī luga patlaban pasaulē tiek bieži iestudēta. Acīmredzot tā ir globāla problēma – apjukums izglītības sistēmā. Kā runāt ar jauniem cilvēkiem, kuri nav dabiski dumpnieciski, kā tas evolūcijas dēļ bijis vajadzīgs visos laikos, bet kuri, uzspļaudami jebkādām civilizācijas noteiktās satiksmes formām, kļuvuši agresīvi nekontrolējami un bīstami gan sev, gan citiem. Tas vairs nav stāsts par lidmašīnīšu laišanu pāri klasei vai ķiķināšanu diktāta laikā, par ko manas klases puikas 70. gadu beigās veda uz tualeti iekaustīt ar lineālu.

MISIJA VAI CILVĒKS

Derila lomas atveidotājs Kārlis Arnolds Avots tiek pieteikts kā «jaunais aktieris no uzlecošā aktieru zvaigznāja». Par zvaigznēm varbūt runāt vēl pāragri, bet nešaubīgi šis ir lielisks aktierdarbs. Aktieris pelnījis komplimentus par drosmi un prasmi neturēties pie drošiem un jau slavētiem izteiksmes atradumiem, kā jauni aktieri pašaizsardzības nolūkos bieži dara. Nospēlējis vairākus liriskus, gaišus jaunekļus, Kārlis Arnolds Avots ar galvu metas aizā, ko sauc par Derilu, turpretī tikai lomas iestudējumā – *Tēbu zeme,* kurā Gints Andžāns iejutās aizgādniciska mentora ādā kontaktā ar vardarbībā cietušu puisi. Šajā izrādē tēma, ka tas patiesībā ir viņa, skolotāja, eksāmens – nežēlīgi grūts pārbaudījums savām cilvēka/cilvēcības rezervēm –, paliek karājamies gaisā kā teorētisks uzstādījums. Luga, kā precīzi raksta *The Guardian*, ir par to, «kādu ļaunumu atteikšanās no cerības nodara tev pašam». Izņēmums ir aktiera skatiens izrādes beigu mizanscēnā – Toms uz sava bērna kūniņu rokās paskatās teju ar šausmām un aizdomām – kā filmā *Rozmarijas bērns.* Un ja nu te aug nākamais Derils? Un ja nu es nepratīšu neko citu izaudzināt? Vai es vispār gribu bērnu?

Tēmas nokaitēto bezizeju un spriegumu uztur Anetes Krasovskas Toma sieva Džodija un Indras Briķes Derila vecmāmiņa. Abus aktierdarbus, gluži kā visu izrādes essavu – grāmata viņa rokās tiešām izskatās kaut kā dumji un bezjēdzīgi. Ko tas skolotājs tur ākstās, vai ne?

EKSĀMENS SKOLOTĀJAM

Diemžēl līdzvērtīgā daudzplākšņainībā un niansētībā skolotāju Tomu šoreiz nav izdevies atklāt Gintam Andžānam. Tēmas potenciāls ir daudz lielāks, nekā aktieris nospēlē. Tipāžu – jaunu, ļoti apzinīgu skolotāju, kurš idejas, misijas vārdā neapzinīgi gatavs upurēt pat savu topošo ģimeni – tikko kā apprecēto sievu un gaidāmo bērnu –, lai būtu pirmais, kurš Derilu ved uz ceļa un spēj iesēt, tā teikt, auglīgas apgaismības sēklas, – aktieris uzbur precīzi. Visas spriedzes pilnās situācijas un ētiskās dilemmas, kuras viņam nākas risināt, Andžāna Toms izsaka ar pāris ārējām sastingušām emocijzīmēm – nepārejošu satrauktu nomāktību un neziņu, ko darīt. Līdzīgi viņš izturas gan pret Derilu, gan jauno sievu. Iespējams, pārāk tuvu ir lomai. Kad Džodija saprot, ka turpmāk būs jādzīvo ar skolnieka rēgu, jo ne par ko citu viņas vīrs vairs nedomā un nerunā, un reizēm viņai ir jāpārdzīvo gluži reāli terorizējoši Derila iebrukumi dzīvoklī, viņā pamostas jaunas mātes un sievas pašaizsardzības instinkts un spēks novilkt robežas. Spēks un bailes vienlaicīgi. Indras Briķes Derila vecmāmiņa Rita runā visu to izmisušo sieviešu vārdā, kuru dēli un mazdēli ir derili. Jā, viņai ir ļoti bail, ka viņš varētu uzbrukt ar nazi, bet spīvums viņas acīs runā arī par ģimenes pašapziņu un patriotismu. Ritai mazdēls ne vien patīk – viņa Derilu mīl un mūžam aizstāvēs. Ir skaidri redzams, ka viņa ir vienīgā, kura Derilā neatsakās redzēt cilvēku, nevis izaicinājumu vai misiju, kad visi citi jau ir atteikušies to ieraudzīt. Talantīgi aktieri savās lomās vienmēr suģestē ar klusajiem brīžiem – tā arī šoreiz – gribas sekot katrai Indras Briķes acu kustībai. Ko tētiku, raksturo ārējs minimālisms, bet dziļš iekšējs spriegums. Džodija ir brīnišķīga, sakarīga sieviete, kura ir gatava atbalstīt savu vīru viņa misijā, taču līdz robežai… īsti Rita domā un jūt, glītā kostīmiņā sēžot pie meitas kapa un gremojot trīsstūra sviestmaizes?

Režisors Dmitrijs Petrenko izrādi veidojis ar sev raksturīgiem minimālistiskiem līdzekļiem, bet sinkopēti ekspresionistiskā enerģijā. Lakoniska ir arī Marijas Ulmanes scenogrāfija – nemājīgā, tukšā telpas strēle ar pelēkām, stūrī nolupušām tapetēm ir gan klase, gan istaba, gan kapsēta. Visas mizanscēnas veidotas askētiski un apvaldīti, režisors neiekrīt garās vaimanās vai moralizēšanā, vai vainas un atbildības dalīšanā. Kaut varētu. Tikai pajautā. Kad iestājas paša pusaudža atbildība par savu rīcību? Kad – viņa radinieku? Kā panākt, lai pret grūti audzināmajiem bērniem pārstātu izturēties kā pret projektu? Un tā tālāk. ■

MONSTRS

Dailes teātra Mazajā zālē 7.XI, 5.XII
plkst. 18, 8., 9.XII plkst. 19
Biļetes *Biļešu paradīzes* tīklā EUR 25

AFIŠAS

CETURTDIENA, 29. OKTOBRIS

VEF Kultūras pils 19.00 Raimonds Pauls koncertā *Daudz laimes!*

PIEKTDIENA, 30. OKTOBRIS

Alūksnes Kultūras centrs 17.00 Grupa *Baritoni*
Rīgas Doms 19.00 Latviešu mūzikas festivāls *Latvijas rudens 2020*. Noslēguma koncerts *Debespulkstenis*
Lielā ģilde 19.00 LNSO. Čaikovskis un Sibēliuss. Baltijas Simfoniskais festivāls
Mūzikas nams Daile 19.00 Kaspars Znotiņš un Kaspars Zemītis. *Motīvs balsij un ģitārai*
Anglikāņu baznīca 19.00 Festivāls *Arēna 2020*
Kultūras pils Ziemeļblāzma 19.00 Andrejs Osokins un Katrīna Gupalo koncertizrādē *100 gadi ar Piafu*

SESTDIENA, 31. OKTOBRIS

Rīgas Doms 12.00 *Concerto Piccolo*
Rēzeknes Nacionālo biedrību kultūras nams 15.00, 18.00 **Jaunā ēka** Jura Ostrovska jubilejas koncerts
Atpūtas komplekss Zeit (Līgatne) 16.00 A. Osokins aicina – Petrs Višņausks un Aleksandra Žvirblīte
Lūznavas muža 17.00 Trio *Tresensus* un dzejnieks Rihards Ošenieks. Koncerts *Ķiršu kauliņu komētas*
Liepājas koncertzāle Lielais dzintars 17.00, 19.00 Koncertzāles piecu gadu jubilejas koncerts
Valmieras Kultūras centrs 19.00 Grupa *Baritoni*
Ventspils koncertzāle Latvija 20.00 Ričards Hilss (Lielbritānija). Ērģeļmūzika un mēmais kino

SVĒTDIENA, 1. NOVEMBRIS

Valmieras Kultūras centrs 10.00, 12.00 **Kamerzāle** Koncertuzvedums bērniem *Krāsainā pasaule*
Atpūtas komplekss Zeit (Līgatne) 14.00 A. Osokins aicina – Petrs Višņausks un Aleksandra Žvirblīte
Ventspils koncertzāle Latvija 14.00, 18.00 *Ja esi man blakus.* Kora *Nošu planētas* jubilejas koncerts
Maskavas nams 17.00 Priekšnesums *Veneras pirmā elpa*
Reformātu baznīca 17.00 Festivāls *Arēna 2020*
Dzintaru koncertzāle 17.00 **Mazā zāle** *Jūrmala Jazz. Vein Trio*
Dobeles mūzikas skola 18.00 *Duo Ignea*
Jelgavas kultūras nams 18.00 Koncerts *Neļ/Atstāj mani*
Liepājas olimpiskais centrs 19.00 Boriss Grebenščikovs un grupa *Akvarium* (Krievija)
Liepājas koncertzāle Lielais dzintars 19.00 **Lielā zāle** Grupa *Pērkons* koncertprogrammā *Cilvēk, tu esi!*

PIRMDIENA, 2. NOVEMBRIS

Rīgas Doms 12.00 *Concerto Piccolo*
VEF Kultūras pils 19.00 Starptautiskās džeza dienas ieskaņas koncerts *Rafael Wressnig & Latvian Groove*
K. K. fon Stricka villa 19.00 Bahs un Brodskis. Villas dzejmūzikas vakars

OTRDIENA, 3. NOVEMBRIS

Latvijas Nacionālā bibliotēka 19.00 **Ziedoņa zāle** Festivāls *Arēna 2020*

TREŠDIENA, 4. NOVEMBRIS

Rīgas Doms 12.00 *Concerto Piccolo*

IZRĀDES

LATVIJAS NACIONĀLĀ OPERA UN BALETS

Lielā z. *Gulbju ezers* 29.X 19.00 *Dons Paskvāle* 30.X 19.00; 31.X 19.00 *Karmelīšu dialogi* 1.XI 19.00 *Spēlēju, dancoju* 4.XI 19.00

LATVIJAS NACIONĀLAIS TEĀTRIS

Aktieru z. *Dzīvnieks* 29.X 18.30 *Par tēviem* 31.X 18.30; 1.XI 12.00 *Precēšanās un šķiršanās anatomija* 4.XI 18.30 **Lielā z.** *Tukšais zieds (Jerma)* 29., 30.X 19.00 *Cīrulīši* 31.X 18.00; 1.XI 12.00 **Jaunā z.** *Margarēta* 30.X 18.30 *Skaņdarbs* 1.XI 13.00 **E-teātris** *Margarēta* 30.X 18.30 *Skolotājs!* 3.XI 21.00

DAILES TEĀTRIS

Lielā z. *Elpa* 29.X, 4.XI 19.00 *Ārsts* 30.X 19.00 *Neiespējamā misija* 31.X 18.00 *Sidraba šķidrums* 1.XI 15.00 *Ar vīru nav viegli* 3.XI 19.00 **Mazā z.** *Dēls* 29.X, 4.XI 19.00 *Māte* 30.X 19.00 *Nepanesami ilgi apskāvieni* 31.X 18.00 *Mūsējās* 1.XI 18.00 *Prezentācija* 3.XI 19.00

LATVIJAS LĒĻĻU TEĀTRIS

Lielā z. *Zelta zirgs* 29.X 19.00 *Kas notiek Dižmežā?* 30.X 18.30 *Pelnrušķīte* 31.XI 11.00 krievu val., 14.00 *Kentervilas spoks* 1.XI 11.00 krievu val., 14.00 *Nāve ēnā* 4.XI 19.00 **Rīgas Latviešu biedrības nama Kamīnzāle** *Pasaka par Diegabiksi* 31.X 11.00, 14.00 krievu val. *Trīs sivēntiņi un vilks* 1.XI 11.00, 14.00 krievu val.

VALMIERAS DRĀMAS TEĀTRIS

Lielā z. *Cilvēkam vajag suni* 29., 30.X 11.00 *Uz Akapulko, kundze!* 31.X 13.00, 18.30; 1.XI 13.00 **Apaļā z.** *Visas labās lietas* 1.XI 17.00; 3.XI 18.30

DAUGAVPILS TEĀTRIS

Džeina Eira 29.X–1.XI 18.30

MIHAILA ČEHOVA RĪGAS KRIEVU TEĀTRIS

Lielā z. *Albums* 1.XI 17.00 *Graņonka* 3.XI 19.00 **Mazā z.** *Fufa – dīvas sirdis* 30.X, 1.XI 19.00; 31.X 14.00

DIRTY DEAL TEĀTRIS

Klubs Paradise 29.X 19.00 *Miega peles* 31.X 12.00, 15.00

KVADRIFRONS

Pa telefonu *Rolanda dziesma.* Jebkurā laikā līdz 31.X **Zeļļu iela** *Fake News!* 29., 30.X 18.58 *LV vs RU* 4.XI 19.00 **Rīgas cirks** *Brīnuma skartie* 2.–4.XI 19.00

TEĀTRA KLUBS AUSTRUMU ROBEŽA

Salidojums 29.X 19.00 *Liecinieks* 30., 31.X 19.00 *Spogulis bez atspulga* 4.XI 19.00

VIDZEMES KONCERTZĀLE CĒSIS

Dailes teātra viesizrāde *Mūsējās* 29.X 19.00

GRĀMATU JAUNUMI

Lalita Muižniece. Pēdas. Melita Rīgā Mansards. 2020. 141 lpp.
Dzejniece un valodniece Lalita Muižniece grāmatas ievadā raksta: «Abus darbus uzrakstīju apmēram vienā laikā – *Pēdas* 1974. un *Melitu Rīgā* 1975. gadā. *Pēdas*, kuru darbība risinās no 1941. gada janvāra līdz 1945. gada maijam, prātā rosījās ilgi, gadiem. Man dažreiz vaicā, kādēļ nerakstīju cilvēku īstos vārdus, kaut grāmatā minētie tēli visi ir dzīvojuši un aprakstītos notikumus piedzīvojuši. Gribēju, lai stāstu neuztvertu kā tikai vienas konkrētas ģimenes likteni, bet tajā justu laikmeta cietsirdību un jucekli jebkuŗa bērna skatījumā. Vai tas ir izdevies, lai spriež lasītāji. *Melitu Rīgā* toties uzrakstīju gandrīz vai vienā elpas vilcienā. Dzīvojām ASV. 1974. gadā jutu, ka ir laiks aizvest abus mūsu jau pusaudža vecuma bērnus uz Latviju, lai viņi pieredzētu, ka Latvija nav tikai vecāku un vecvecāku, latviešu skolas skolotāju izdomāta vieta, bet ir reāla zeme, kur dzīvo mūsu tuvi radi un citi labi cilvēki.» Lalitas Muižnieces interešu lokā ir latviešu dzeja, kas tapusi gan trimdā, gan Latvijā, un folklora, tautasdziesmu metrikas jautājumi un fonoloģija.

Inese Paklone. Latvijas dzimšanas dienas sala Pētergailis. 2020. 40 lpp.
Ineses Paklones grāmatā *Latvijas dzimšanas dienas sala* varam sastapt jau iepriekšējās grāmatās *Ziemassvētku zāģītis* un *Cīņas olu Lieldienas* iepazīto ģimeni – vecvecākus, vecākus un bērnus – Ingu un Pauli. Šoreiz grāmatā tiek meklēta dāvana, ko uzdāvināt Latvijai dzimšanas dienā. Ģimene nolemj, ka Latvijai ir jāuzdāvina kaut kas, kā tai nav, – sala jūrā. Latvijai ir gara un daudzveidīga jūras robeža, taču nav nevienas salas, tomēr ģimenei ir dažādas idejas un plāni, kā šo salu vai salas iegūt. Inese Paklone (1957) latviešu bērnu literatūrā pazīstama ar saviem lieliskajiem tulkojumiem no nīderlandiešu valodas – gan Tona Telehena darbu *Skolotāja Krāsne*, gan Žaka Frīnsa *Skolotājs Jāps var visu*, kas iestudēts Jaunajā Rīgas teātrī un raisījis nebijušu jauno lasītāju un skatītāju interesi. Autores debiju latviešu bērnu prozā – 2015. gadā izdoto grāmatu *Ziemassvētku zāģītis* – recenzenti atzinuši par izcilu darbu, «kas noteikti kļūs par Ziemassvētku klasiku». Gitas Treices ilustrācijas.

Kārlis Vērdiņš. Gatavā dzeja Neputns. 2020. 60 lpp.
«*Gatavās dzejas* iecere ir izmantot dzejā jau eksistējošus tekstus, kuri gatavā vai manipulētā veidā kļūst par dzejoļiem, kā arī dokumentēt dzīves pieredzi, kas parasti paliek ārpus dzejas rāmjiem,» saka grāmatas autors Kārlis Vērdiņš.
Dizainu veidojis mākslinieks Krišs Salmanis. Dzejoļu krājumā *Gatavā dzeja* apkopoti teksti, kuri veidoti tehnikā, kas vizuālajā mākslā pazīstama kā *ready-made* un nozīmē gatavu ikdienišķu objektu pielīdzināšanu mākslas darbiem. Šeit izmantoti mums ikdienā apkārt cirkulējoši teksti: lietošanas pamācības, e-pasta vēstules, interneta ziņas, sludinājumi un materiāli, ar kuriem dalās *Facebook* lietotāji, kā arī *Google* meklētāja rezultāti un administratīvu, zinātnisku vai publicistisku tekstu fragmenti. «Krājums iezīmē pagrieziena punktu kā autora radošajā biogrāfijā, tā arī mūsdienu latviešu dzejas norisēs kopumā. Atsakoties no iepriekšējos krājumos izstrādātā rokraksta, Vērdiņš šeit strādā ar atrastiem, jau gataviem tekstiem, atsakoties no pretenzijām uz subjektīvu pārdzīvojumu unikalitāti vai poētisku virtuozitāti,» krājumu raksturo Raimonds Ķiņķis.

Kristina Sabaļauskaite. Pētera imperatore Zvaigzne ABC. 2020. 400 lpp.
Rakstnieces mākslas vēstures zinātņu doktores Kristinas Sabaļauskaites jaunākais vēsturiskais romāns *Pētera imperatore* ir pirmā diloģijas grāmata, tā balstīta uz vispusīgiem un izsmeļošiem laikmeta pētījumiem, autentiskiem avotiem, vēsturisku personu vēstulēm, kas saglabājušās līdz mūsdienām, un lieliski atklāj dažādu mentalitāšu kulturoloģisko vēsturi. Vienlaikus tas ir aizraujošs, satriecoši interesants, mežonīgs un neapvaldīts, skarbi atklāts vēstījums par izcilu sievieti divu pasauļu sadursmes krustpunktā. Tā ir vēsture, ko stāsta sieviete, kurai vairs nav ko zaudēt, bet kura savulaik ieguvusi no dzīves teju visu, ko vien var vēlēties. Te nu viņa ir – Krievijas imperatore Katrīna I, Pētera I sieva un bērnu māte, dzimusi Marta Skovroņska. Mēs, lasītāji, viņu sastopam mūža beidzamās dienas rītā. Viņa guļ nemierīgā miegā un it kā vēlreiz izdzīvo savu vētraino un trauksmaino dzīvi, kuru Voltērs raksturojis kā «visneticamāko stāstu par XVIII gadsimta Pelnrušķītes augšupceļu». No lietuviešu valodas tulkojusi Dace Meiere.